

Het bos door de ogen van Bril en Coninxloo

HANS BAETÉ

For to say truth, the art is theirs and the best in that kind, that I ever saw, speake Dutch (...) Bril (...), Bruegel, Coninxloo. Dit zeventiende-eeuwse compliment is van Engelse origine en gericht aan landschapsschilders uit de Lage Landen. Die waren blijkbaar zo toonaangevend dat ze de Engelse taal hebben verrijkt met de term *landscape*, waarmee zowel een kunstwerk als een stuk land kan worden bedoeld. De landschapsschilderkunst van de Nederlanden werd vermoedelijk samen met haring en gebleekt linnen in het Engeland van de zestiende eeuw geïmporteerd. In deze Vanonder het mos belichten we schilders die zich over boslandschappen hebben ontfermd.

Joachim Patinir bracht omstreeks 1510 voor het eerst een landschap op de voorgrond van een westers doek. Voor zover bekend was ons geschilderde landschap voor die tijd niet meer dan achtergronddecor.

Vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw kwamen ook bomen steeds meer naar voor. De eenzame, schrale boompjes in open ruimten werden geleidelijk aan vervangen door een boslandschap met dichter opeen staande bomen. In de zeventiende eeuw werd het boslandschap zelfs karakteristiek voor de westerse landschapskunst. Een toonaangevende pionier op dit vlak was de veelzijdige kunstenaar Gillis van Coninxloo. In zijn monumentale boslandschappen domineren bomen en struiken het gepenseelde plaatje. Voorbeelden hiervan zijn *Boslandschap* uit 1598 (Liechtenstein Museum, Wenen) en *Boslandschap met hertenjacht*, waarin een hert helemaal rechts het donkere bos inschiet (privéverzameling, ongedateerd, Figuur 1). Sommige kunsthistorici omschrijven van Coninxloo's imposante vegetaties als een veredelende, heroïsche interpretatie van de realistische natuur die Pieter Bruegel Den Oude zo treffend wist te vereeuwigen.

Een biografische blik geeft ons een aannemelijke verklaring voor van Coninxloo's aanpak. Hij werd in 1544 in Antwerpen geboren en verbleef daar tot zijn veertigste. Na de inpalming van 't Stad door Katholieke Spaansgezinden ging hij daar wijselijk weg. Hij stond immers bekend als een geboren protestant. Na enige omzwervingen vestigde hij zich in het Duitse Frankenthal, dat zich ontpopte als toevluchtsoord voor vele Nederlandstalige geestesverwanten.

In dezelfde periode bloeide ginder de tapijtweverij. Het lag voor de hand dat de ambachtelijk veelzijdige van Coninxloo in deze branche een broodwinning heeft gezocht en gevonden. Nu is het belangrijk om weten dat geschilderde landschappen in die tijd meestal ongeschikt waren voor een wandtapijt. Het waren meestal vergezichten met weinig

Figuur 1: In de monumentale boslandschappen van Gillis van Coninxloo domineren bomen het gepenseelde plaatje (*Boslandschap*, 1598).

Figuur 2: In dit boslandschap van Bril doen 'bosvarkens' zich te goed aan bomen en eikels.

bomen en veel teveel leegte, die onmogelijk met dierlijke of menselijke tafereelen kon worden opgevuld...

Om een jachtpartij in een landschap op een tapijt uit te beelden, was het promoveren van bomen en struiken daarom zeker geen slecht idee. Op die manier werden bomen met 'loverbundeling' – bij bosbouwers bekend als een gesloten kroondak – geschikte hoofdpersonnages. Daarin kon van Coninxloo zich wel vinden en aldus kregen zijn boslandschappen vorm. Vanaf 1597 vestigt hij zich voorgoed als schilder in Amsterdam.

Paul Bril werd eveneens in Antwerpen geboren, in 1554. Hij ruilde het voor Rome tot aan zijn dood, op de gezegende leeftijd van 72 jaar. Net als van Coninxloo wordt hij door kunsthistorici als een 'veredelaar van de natuur' beschouwd. Bril en vele anderen brachten deze nieuwe landschapsvorm tot bloei in Italië. Daar was het landschap van de Nederlanden destijds opvallend populair. Bril vermengde zijn roots met sfeervolle mediterrane elementen zoals grillige rotsen en dito kusten. Ook Pieter Bruegel deed dat: 'Brabantse aarde' vermengen met water en bergen van elders.

Een kopie van een boslandschap van Bril bevindt zich in het Amsterdamse Rijksmuseum. Aan de linkerkant zien we boswerkers en varkens die zich aan bomen en eikels te goed doen (Figuur 2). Opvallend is dat deze 'bosvarkens' meer op everzwijnen lijken dan op de gekweekte stalvarkens van vandaag.

Meer informatie: hans.baete@gmail.com